

TEKİN, Talat (2016). *Orhon Türkçesi Grameri*. Ankara:

Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gülfidan ÇİÇEKLİ*

A Grammar of Orkhon Turkic Talat Tekin'in doktora tezi olarak 1965'te tamamlanmış ve 1968'de basılmıştır. Basımının ardından Türk diliyle ilgili çalışmalarda temel başvuru kaynağı olarak literatürde yerini almıştır. Gramerin ilk olarak 2000 yılında Türkçe baskısı olmuş. Daha sonra 2003'te ve sonrasında ise gramerin 2. ve 3. baskıları yapılmıştır. Türkçe baskısı, 1968'deki baskının doğrudan bir çevirisi olmayıp genişletilmiş, düzeltilmiş ve alanda olan yenilikleri gramere aktarmış olan bir baskısıdır.

Bu baskıdaki en önemli fark, paragrafların konu bütünlüğüne göre tekrar gözden geçirilmesi bunun yanı sıra metin içerisinde ve sözlükte yer alan Çince sözcüklerin Çince işaretlerinin eklenmesidir. İlaveten kelimeler ve ekler dizini eklenmiştir.

Orhon Türkçesi Grameri adlı çalışmanın tanıtımını yaptığımız bu yazıda öncelikle eserin ana hatlarına değinilmiştir. Daha sonra eser üzerinde bazı noktalara dikkat çekilerek esere katkı da bulunulmuştur.

Eser altı bölümden oluşmaktadır: I: Giriş (21-23), II: Yazı (25-28), III: Yazım (29-45), IV: Ses

Bilgisi (47-77), V: Biçim Bilgisi (79-175), VI: Sözdizimi (177-196).

Kısaltmalar, Sunuş ve Ön Söz bölümlerinden sonra gelen "Giriş" bölümünde Orhon Türkçesi ile ilgili bilgilere, Orhon Türkçesinin başlıca seslik ve biçimlik özelliklerine, Orhon Türkçesinin adlandırılışı ile ilgili çeşitli görüşlere ve son olarak runik harfli bazı ek yazıtlara yer verilmiştir.

"Yazı" bölümünde runik alfabe ile ilgili bilgi verilmiş ve son olarak runik harf tablosu verilmiştir.

Asıl çalışma "Yazım" adını taşıyan üçüncü bölüm ile başlamaktadır. Bu bölümde "Yazım Kuralları" başlığı altında ünlülerin ve ünsüzlerin yazımı ile ilgili hususlara değinilmiştir. Son olarak noktalama konusuna yer verilmiştir.

"Ses Bilgisi" bölümünde ünlü, ünsüz sistemi tanıtılmış ve bu sistem içerisindeki bazı ses bilgisel olaylara ve son olarak vurgu konusuna yer verilmiştir.

"Biçim Bilgisi" bölümünde söz yapımı ve çekim konularına değinilmiştir.

* Yüksek Lisans Öğrencisi. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi

Eserde son olarak “Metin Örnekleri”, “Dizin”, “Sözlük” ve “Kaynaklar” bölümlerine yer verilmiştir.

Eserin tanıtımından sonra eser üzerinde yaptığım inceleme sonucunda elde ettiğim bazı verilere değinmek isterim:

1. Orhon Türkçesi’nde {-l}gmA} Eylem Sıfatı “bir eylemi ya da işi yapan” anlamında kullanılır. Söz konusu ek ile ilgili olarak eserin “Sözlük” bölümünde sözcük “*ayıgma* hakan adına emir veren, sözcü” (295. s.) şeklinde verilmiştir. Bu maddede *ay-* fiili yeni bir anlam ile birlikte ad görevinde kullanıldığı için ayrı bir madde başı olarak verilmesi makuldür. Söz konusu ek ile ilgili olarak “*aytıgma* denen, denilen” (295. s.) maddesinde *ayt-* “söylemek, demek” fiiline doğrudan yeni bir anlam kazandırmamıştır bu nedenle ayrı bir madde olarak belirtilmeyebilir. Bazı eylem sıfatı ekleri kalıcı olarak isme dönüşür. Bu durum yaygın olarak kullanılmalarından ve sözlüklerde yer almalarından anlaşılabilir. Bu nedenle eylem sıfatı eki alan her sözcüğü müstakil bir sözcük olarak değerlendirilmemelidir. Madde başı yapılmadan sözcüğün anlam ve kullanım sıklığına bakılmalıdır.

2. Eserin “Sözlük” bölümünde yer verilen “*birdin* güney, güneyden, *birgärü* güneye” (297. s.) maddelerinde sözcüklere eklenen eklerden dolayı sözcükler ortak bir köke götürülerek “*biri*” şeklinde madde başı olarak belirtilerek ilgili sözcükler bu madde başı altında belirtilebilir. “*kurıdın*, *kurdın* batıda,

batıdan, *kurıgaru*, *kurgaru* batıda, batıya doğru” (305. s.) maddeleri de aynı şekilde ortak bir köke götürülerek “*kuri*” şeklinde madde başı olarak belirtilebilir.

3. Eserin “Sözlük” bölümünde yer verilen “*biz biz*” (297. s.) maddesi altında verilen “*bizintä* bizden”, “*biziñ* bizim”, “*bizni* bizi” zamirin çekimlenmiş şekilleri olmasından dolayı sözlükte ayrı birer madde başı olarak belirtilmeyebilir.

Benzer olarak “*män ben*” maddesinin altında verilen “*mäniñ* benim” (306. s.) maddesinde de zamire eklenen ek iyelik eki olmasından dolayı ayrı bir madde başı olarak belirtilmeyebilir.

4. Eserin “Sözlük” bölümünde sözcüklerin çoğul şekillerine yer verilmiştir. Örneğin: *iniy+gün*, *bod+un* gibi ilgili bölümde “*tigin* prens” (310. s.) sözüğünün “*tigit* prensler” şekline de yer verilebilir.

Benzer şekilde {+sIz}, {+sUz} yokluk sıfatları türeten ek ile türeyen sözcüklere de “Sözlük” bölümünde yer verilmiştir.İlgili bölümde “*ok* ok;boy, kabile, kabile örgütü” (306. s.) maddesine ilaveten sözcüğün {+sUz} eki ile türeyen “*oksuz* dağınık, örgütsüz” şekline de yer verilebilir.